

UDK: 159.923:616.89-008

27-46-75

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: ožujak 2020.

Sanda SMOLJO-DOBROVOLJSKI
Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu
Josipa Stadlera 5, BiH – 71 000 Sarajevo
sanda.smoljo@hotmail.com

TIPOVI LIČNOSTI I DISTORZIJA MOĆI U ODGOJNOM SUSTAVU CRKVE

Sažetak

U članku se analiziraju tipovi ličnosti u odgojnom sustavu Crkve koji, s obzirom na psihološku strukturu, zrelost ili patologiju, mogu koristiti moć u evanđeoskom duhu kao služenje ili koristiti moć u njezinu iskrivljenom obliku – iskorištavanju drugih radi vlastitih gratifikacija i interesa. Cilj je analizom zdravih i patoloških dinamika ličnosti – narcistične, histrionske i granične – u formacijskom procesu otvoriti slijepu pječu kako bi se pravovremeno dijagnosticirale i liječile osobe koje imaju ozbiljnih poteškoća zbog kojih mogu nanijeti psihološku i duhovnu bol drugima. Poseban naglasak je na analizi pandemije kulture narcizma koja eksponencijalno raste kako u sekularnom, tako i u eklezijalnom kontekstu.

Rad je podijeljen u tri tematske cjeline koje su artikulirane u više podcjelina. U prvom dijelu ukazuje se na potrebu pedagoške obnove i analiziraju čimbenici koji mogu uvjetovati formaciju ili deformaciju ličnosti. Drugi dio obrađuje teološko-biblijsku sliku služenja i moći u Novom zavjetu uz psihološko tumačenje želje za moći. Treći dio donosi zdrave i patološke tipologije ličnosti koje su prisutne u odgojnom sustavu i ukazuje na formacijske propuste koji mogu favorizirati patološke i/ili nezrele dinamike.

Ključne riječi: *moć, služenje, ličnost, poremećaji ličnosti, narcizam.*

Uvod

Na hodočasničkom putu kroz *zemaljski* Jeruzalem Bog izabire pojedince pozivajući ih na posebno blisku suradnju kako bi zajedno s njim hranili povjereni narod Božjom riječju i milošću te usmjeravali na konačni

cilj ovoga putovanja – *nebeski* Jeruzalem. Kristovi suradnici, ministerijalno svećeništvo, imaju ključnu ulogu u pripravi Božjeg puka da mu *srce ne otvrdne, ne osili u obećanoj zemlji* (usp.: Lk 21,34), nego da se kontinuirano transformira postajući „kristoliko“.

Bog u svojem *originalnom* djelovanju, s besprijeckornom decidira-nošću, izvodi takve pedagoške pothvate, spasenjske podvige i evangeliza-cijske preobrazbe kakve iščitavamo u narativima osoba koje su dobile dar poziva. Mnoga svjedočanstva Bogu posvećenih osoba (svećenika, redov-nika, redovnica) otkrivaju takav slijed događaja, interpersonalnih odnosa, životnih padova i uspona koji, kada se pogledaju kao jedna cjelina, poka-zuju pravu biblijsku dramu, takav scenarij koji od uvodnog dijela pa do epiloga ne ostavlja slušatelja ravnodušnim.

U XXI. stoljeću, *eri narcizma*, mnoga srca su postala „imuna“, „anestezirana“, za poticaje Duha Svetoga, koji neprestano pobuđuje osobe da se odvaže odgovoriti na poziv te načinom života svjedočiti kraljevst-vo nebesko, a konkretnim primjerom služenja druge poticati na nasljedo-vanje, darivanje. Biti nositelj Radosne vijesti, svjedočiti ju u društvu koje sve agresivnije pomiče granice afektivnom izražavanju i moći, velik je iza-zov i poseban misijski zadatak. Papa Franjo, ukazujući na antropocentrični imanentizam, uočava: „Razvija se psihologija groba, koja malo-pomalo pretvara kršćane u mumije iz muzeja. Razočarani stvarnošću, Crkvom ili sami sobom, žive u stalnoj napasti da se prepuste sladunjavoj melankoliji, beznađu, što obuzima srce kao 'najdragocjeniji eliksir zloduha'.“¹

Kako bismo razumjeli određene intraeklezijalne fenomene i ano-malije poput distorzije moći, autoreferencijalnosti, duhovne mlitavosti, u ovom radu ćemo istražiti teološko-biblijsku, a posebno psihološku pozadi-nu rastućih anomalija koje otvaraju teške rane na Tijelu Kristovu. Određeni formativni postupci, umjesto da djeluju kurativno, mogu doprinositi doda-tnom razvoju upalnih procesa te dovesti do „gangrenoznog“ stanja psihe i duha. Povezujući biblijsku terminologiju sa psihološkom i psihijatrijskom, možemo napraviti paralelu: čovjek „kamen srca“ bio bi onaj koji ima po-remećaj ličnosti,² a čovjek sa „srcem od mesa“ bila bi zdrava ličnost (usp.: Ez 11,19). Slijedeći ovu tipologiju, u radu će biti obrađene tri tematske jedinice koje se artikuliraju u više podcjelina.

¹ Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2013.), br. 83 (dalje: EG).

² Ličnost nije sinonim za osobnost, ličnost je širi pojam od osobnosti te ih treba razliko-vati. Ličnost obilježava sveobuhvatnu psihičku strukturu, a osobnost su neka obilježja osobe. Dražen BEGIĆ, *Psihopatologija* (Zagreb: Medicinska naklada, 2014.), 129.

U prvom dijelu ukazuje se na potrebu pedagoške obnove te se analiziraju izazovi odgoja u postmoderni. Drugi dio obrađuje teološko-biblijsku sliku služenja i moći u Novom zavjetu uz psihološko tumačenje *želje za moći*. Treći dio donosi zdrave i patološke tipologije ličnosti koje su prisutne u odgojnom sustavu i ukazuje na formacijske propuste koji mogu favorizirati patološke i/ili nezrele dinamike.

1. Potreba za pedagoškom obnovom³

1.1. Opasnost od isključivih pristupa u formaciji

Kako bismo dobili cjelovit uvid u psihološku i duhovnu dimenziju odgajnika u formaciji, nužan je interdisciplinarni pristup⁴ koji pomaže da se ne upadne u opasnost od apsolutiziranja jedne dimenzije, što bi moglo dovesti do iskrivljene percepcije odgajnika, ali i apliciranja neprikladnih metoda koje, iako se nazivaju odgojne, nemaju odgojni karakter. U ovom dijelu istražiti ćemo koje su to potencijalne opasnosti koje mogu blokirati interdisciplinarni pristup u odgojnom kontekstu.

Prva opasnost je promatrati osobu u dihotomiji naravi i milosti, odnosno psihološku i duhovnu dimenziju gledati kao dva zasebna entiteta s vlastitim konfiguracijama i algoritmima. Ovakav pristup koji slijedi dihotomiju protivi se teološkom aksiomu sv. Tome Akvinskog koji povezuje milost i narav, ističući kako „milost pretpostavlja narav“.⁵ Drugim riječima, narav i milost su povezani, s tim da milost može usavršavati ljudsku narav. Razumjeti osobu u njezinoj jedinstvenosti i cjelovitosti, zahtijeva od odgojitelja znanje, sposobnost i vještine kako bi empatijskim pristupom mogao doći do osobe, upoznati njezine blokade, prepreke, u konačnici, metaforički govoreći, upoznati njezine „duhovne visine i psihološke dubine“. Sam odgojitelj treba imati integriranu strukturu iz koje proizlazi „integriran pogled“ na psihološku (naravnu) i duhovnu (nadnaravnu) dinamiku odgajnika. Između te dvije dimenzije postoji recipročan odnos: rast u ljudskoj zrelosti vodi prema duhovnom rastu, kao što i duhovni rast stimulira psihološki rast.

³ Usp.: CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Direttive sulla preparazione degli educatori nei seminari* (4. XI. 1993.), br.10.

⁴ Za detaljan prikaz interdisciplinarnog pristupa vidi: Fabrizio RINALDI, *Vocazione cristiana come dialogo. Tra teologia e psicologia* (Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna, 2017.).

⁵ Toma AKVINSKI, *Summa th. I. q. 2, a. 2.*

Druga opasnost sastoji se u promatranju psihologije i teologije u isključivom stavu „ili – ili“. Ovdje se radi o dva autonomna područja koja u dijaloškom susretu pomažu razumjeti čovjeka⁶ u njegovu formacijskom procesu. Nije rijetkost susresti odgojitelje u formacijskim institucijama koji se s pejorativnim tonom i omalovažavajućom retorikom odnose prema psihološkim stručnjacima ili psihologiji općenito. Takav stav je dijametralan službenom stavu Kongregacije za katolički odgoj⁷ i Kongregacije za kler,⁸ koji u svojim dokumentima o odgoju kandidata ističu i promiču važnost suradnje s drugim znanostima, napose psihologijom. Drugim riječima, takva negativna evaluacija i sud ne proizlaze iz službenog stava katoličkih institucija odgovornih za katolički odgoj, nego iz vlastite psihodinamike. Već sama uporaba primitivnog mehanizma obrane – omalovažavanje – govori o rigidnoj strukturi, koja svojom krutošću drži pod kontrolom, metaforički govoreći „skelet u ormaru“, odnosno dubok psihološki konflikt. Paradoksalno, ali takve osobe koje govore u negativnom tonalitetu, najčešće se jako puno „bave psihologijom“ koja, očigledno, dok s njom „kokeriraju“, duboko dira njihovu nutrinu.

Nadalje, opasnost za odgojni sustav sastoji se i u tome da takvi odgojitelji u nekim situacijama postanu slijepi pred manifestnom simptomatologijom te dopuste ređenje neprikladnog kandidata. Posljedice tih metoda vide se netom nakon ređenja kada osoba dođe do prvih većih prepreka, što nerijetko rezultira napuštanjem zajednice, što je postalo, čini se progredirajući trend. Postoje situacije u kojima nezreo stav odgojne figure utječe na mišljenje kandidata koji, prepoznavši psihološki problem, povjeri ga odgojitelju s ciljem traženja psihološke pomoći. Negativan stav odgojitelja prema psihološkoj struci utječe na kandidata koji, budući da je još u procesu sazrijevanja, odgojitelja promatra kao vjerodostojan autoritet, čije se mišljenje prihvaća bez filtriranja i refleksije. Neki odgojitelji svjesno ili

⁶ O suradničkom odnosu teologije i psihologije u cilju integralnog razumijevanja ljudske dinamike vidi: Amadeo CENCINI – Alessandro MANENTI, *Psicologia e teologia* (Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna, 2015.). Poznavanje temeljenih postavki psihologije, pa čak i psihijatrije pomaže u boljem razumijevanju karizmatске dimenzije čovjeka. Vidi: Marinko PERKOVIĆ, *Karizmatски pokret. Nada ili možda nešto drugo za Katoličku Crkvu* (Sarajevo: Katolički bogoslovni fakultet, 2019.), 29.

⁷ Usp.: KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Smjernice za korištenje psihološke struke u primanju i odgoju svećeničkih kandidata* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2009.), 4.

⁸ Usp.: KONGREGACIJA ZA KLER, *Dar svećeničkog zvanja. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis. Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i izobrazbi* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2017.), (dalje: RFIS).

nesvjesno koriste tu naivnost odgajanika i indoktriniraju ih protiv suradnje sa psihološkim stručnjacima. Postoji određeni broj mladih odgajanika koji, iako imaju ozbiljne psihološke, pa i patološke poteškoće, bivaju instruirani da rješenje traže u duhovnosti, koja može imati epilog sterilne duhovnosti. Duhovnost bez naravne osnove (po)ostaje nužno sterilna. Posljedice takve *krive dijagnoze*, a posljedično, *krive terapije*, u nekim slučajevima završe u predpsihotičnom ili psihotičnom stanju.

Treća opasnost je sklonost psihologiziranju u formacijskom procesu. Pod tim fenomenom razumijevamo sklonost da se duhovni problemi reduciraju na psihološke ili se promatra duhovnost kroz prizmu psihologije i subjektivizma.⁹ Oduprijeti se spiritualizmu, znači ne reducirati psihološku dimenziju na duhovnu, tj. pogrešno je psihološki problem spiritualizirati. Ovi ekstremi predstavljaju „redukcionizam“ čovjekova integriteta i, u konačnici, mogu voditi unutaranjem „rascjepu“ psihološkog i duhovnog, što je u suprotnosti s biblijskim pogledom na čovjeka koji je cjelina triju komponenti: tijela, duha i duše (usp.: 1 Sol 5,23).

Koristeći se psihološkim kompetencijama u formacijskom procesu, mnogi problemi na području psihoafektivnih poteškoća i psihopatologija mogli bi biti pravovremeno prepoznati, prevenirani, terapijski obrađeni, neki čak i posve uklonjeni. Takav pristup omogućava rast i razvoj „integriranog subjekta“ koji nije podložan unutarljivoj podijeljenosti i neskladnostima koje mogu postupno potkopavati poziv, što se konsekventno manifestira kao gubitak gorljivosti¹⁰ za evanđeoske istine, a s vremenom i kao gubitak autentičnosti i dosljednosti. Imati određeno znanje iz psihološko-pedagoške struke, nužno je kako bi se formacija, uz svoje odgojne zadaće, koja teži transformaciji nutrine i suobličavanju Kristu, Velikom svećeniku (usp.: Heb 3,1), mogla na naravnoj razini koristiti instrumentima kako bi prevenirala i potakla na terapijski proces one osobe koje, premda imaju poziv, moraju se nositi s poteškoćama na naravnoj razini. Određene psihološke manjkavosti moraju prije ređenja biti umanjene ili uklonjene, ovisno o kojem je poremećaju riječ.

Novi dokument *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* navodi teške psihopatologije kao zapreku za duhovni poziv. Dokument daje sljedeće upute: „treba izbjegavati pripuštati u sjemenište one koji pate od neke bolesti, očite ili prikrivene (npr. shizofrenije, paranoje, bipolarnog poremećaja, parafilije i dr.) koja ugrožava prosuđivanje osobe i, samim

⁹ Usp.: Carlo BRESCIANI, „Nuove tendenze nell’accompagnamento dell’educatore psico-spirituale“, *Tredimensioni* 11 (2014.), 256.

¹⁰ Usp.: EG br. 78.

tim, njezinu sposobnost da na sebe preuzme obveze koje proizlaze iz toga zvanja i službe“.¹¹ Dobre preventivne mjere doprinose dobrim prognostičkim indikacijama za rast i razvoj u autentičnosti i skladnosti u pozivu.

1.2. Izazovi odgoja u postmoderni

Razumjeti kompleksnost odgoja, rasta i razvoja mladih osoba u epohi postmoderne, zahtijeva pristup koji će paralelno opservirati dvije komponente: psihološku i sociokulturnu klimu u kojoj odrastaju. Primarna stanica ili grupa u kojoj živi čovjek je obiteljska, dok pod sekundarnim grupama razumijevamo sve one koji se kasnije razvijaju izvan obiteljskog konteksta: škola, zajednica, radne i druge grupe. Obiteljski kontekst, odnos s primarnim figurama, napose s majkom, osobito je važan za postavljanje psiholoških i socijalnih temelja za rast i razvoj stabilne i pozitivne slike o sebi, prihvaćanje sebe, usvajanje vrijednosti. Način kako je življen dijadni odnos majka-dijete, kasnije trijadni odnos (majka-dijete-otac), postaje prototip budućih odnosa koje će dijete razvijati u kasnijem životu. Obiteljska jezgra, međusobni odnosi, kohezija među članovima, uz genetske predispozicije, formira psihološku, socijalnu i duhovnu matricu osobe.

Postmoderna obitelj nosi nešto drukčiju sliku obitelji u odnosu na vrijeme moderne. Danas je sve više obitelji u kojima se uočava nedostatak figure autoriteta, ili slaba prisutnost figure oca u obitelji. S jedne strane nedostatak oca, s druge strane fenomen posesivnih majki. Postavlja se pitanje kako se odvija razvoj kod djece koja odrastaju bez oca, kako izgleda „psihologija bez oca“.¹² Budući da su obiteljske interakcije značajno oskudne, uz rastuću pojavu disfunkcionalne obitelji, krize roditeljstva koja se manifestira kroz želju vječnog mladenaštva – adolescencije,¹³ samo su neki od čimbenika koji doprinose razvoju krhkog, nesigurnog identiteta te nestabilne slike o sebi. Društvene strategije favoriziraju emotivizam, potiču psihološku ovisnost, infantilizam.¹⁴ Neka sociokulturna strujanja stimuliraju namjerno i/ili nenamjerno strah od vezivanja, uzdižući hedoni-

---

¹¹ RFIS, 191.

¹² Usp.: Stefano PARENTI, *Fatherless. L'assenza del padre nella società contemporanea* (Crotone: D'Ettoris Editori, 2016.), 151.

¹³ Usp.: Giovanni CUCCI, *La crisi dell'adulto. La sindrome di Petar Pan* (Assisi: Cittadella Editrice, 2012.), 15-18.

¹⁴ Usp.: Armando MATTEO, „Generare nella fede: una battaglia culturale“, intervento alla Plenaria del Pontificio Consiglio per la Cultura, 6-9 febbraio 2013. <http://www.cultura.va/content/cultura/it/plenarie/2013giovani/input/matteo.html> (15. 2. 2020.).

stičke komponente prezentizma (usmjerenost na sadašnji trenutak) i konformizma gdje svatko živi unutar svoje zone ne napuštajući je i zatvara se u individualizam.¹⁵

Ako sve navedene „simptome i sindrome“ postmodernog mentaliteta, koji se brzo multipliciraju i prikazuju kroz različite bihevioralne obrasce, zamislimo kao niz utjecaja koji cirkuliraju ostavljajući svoj pečat na formiranje i/ili deformiranje razvoja identiteta osobe, onda postaje razumljivo zašto imamo mlade ljude s vrlo krhkim psihološkim strukturama, koje izvor svojeg identiteta ne nalaze u vrijednostima, nego subjektivizmu (potrebama i emocijama). Svi ti razlozi dovode do toga da je sve veći broj mladih koji se boje odrasti.¹⁶ U takvu psihološkom i sociokulturnom konglomeratu pojam žrtve, odricanja i sebedarja postaje „nemoguća paradigma“ i potencijalna opasnost za narušavanje *homeostaze* *ega* koji je zatvoren u vlastiti konformizam. Konstantno uživanje u subjektivnim zadovoljstvima vraća čovjeka u ograničenost i zatvara ga u samoga sebe. Koristeći metaforu, možemo reći da čovjek postmoderne postaje sve više „afektivni rob“. Kada se kod osobe u formaciji, koja je podložna svim izazovima psiholoških i socijalnih čimbenika, stvori začarani krug unutar kojeg traži zadovoljstva na razini horizontalnih vrijednosti (naravnih), a koje su u kontradikciji i neskladnosti s nadnaravnim vrijednostima (evanđeoskim), rezultat je pojava tjeskobe, depresivnih raspoloženja, paranoidnih crta, opsesivno-kompulzivnih radnji i drugih oblika psiholoških i psihopatoloških stanja. Uzimajući u obzir sve do sada analizirano, evociraju se određena pitanja *kako* spomenute dinamike utječu na poziv, na samu jezgru poziva, a to je služenje. Kako ti čimbenici utječu na percepciju moći? Hoće li i na koji način moć doživjeti svoju puninu u služenju ili će doći do distorzije moći, a time i do demoralizacije? Prije negoli se upustimo u analizu iz perspektive ličnosti, obradit ćemo izvornu – teološko-biblijsku – zbilju moći i služenja.

2. Teološko-biblijska zbilja

2.1. Moć i služenje u Novom zavjetu

U Lukinu evanđelju Isus, u odnosu na ondašnji sekularni, nezna-božački svijet, uvodi novu paradigmu služenja u kojoj pokazuje kako je najveći i najmoćniji onaj koji služi. Isus ne donosi samo teorijski okvir,

¹⁵ Usp.: EG, 67.

¹⁶ Usp.: Stanislaw MORGALLA, „Giovani: futuro, vergogna, cura di sé“, *Tredimensioni* 9 (2012.), 129 -137.

prikladan promidžbeni materijal, nego konkretno, vlastitim primjerom svjedoči predanje i služenje drugima: „A ja sam među vama kao sluga“ (Lk 22,27). Moć kao istinsko služenje može isključivo doći iz *vertikalne* relacije jer onaj koji služi, participira u moći Onoga koji ju daje. Osoba koja je pozvana na posvećeni život u teocentričnom samonadilaženju,¹⁷ u intimnom odnosu s Bogom, biva poučena kako snagom službe i funkcijom koju obavlja biti Božji posrednik koji *oprašta, slavi, tješi, hrabri, potiče, blagoslivlje, evangelizira, ispovijeda, dijeli sakramente*. Tu moć možemo nazvati „sveta moć“¹⁸ koja, služeći drugima, vodi spasenju. Sve te radnje koje osoba obavlja ne proizlaze iz njezine psihološko-socijalne sposobnosti, niti iz intelektualnih, teoloških spoznaja, niti je pitanje sposobnog leadershipa. Moć koju dobiva za svoje poslanje je moć koju joj daje Krist (usp.: Lk 9,1-3). Vlast i moć koju Isus daje postaje sastavni dio redovničkog/svećeničkog identiteta, a življenje u skladu s tim identitetom radosno je služenje drugima: „Jer vam dadoh primjer da i vi tako činite kao što ja učinih vama“ (Iv 13,15). Iz teološko-biblijske perspektive značenje moći i vlasti je jasno, ona u svojem pravom smislu jest služenje radi spasenja drugih. Iz toga proizlazi da svaka vlast i moć koja nije u funkciji istinskog služenja predstavlja iskrivljenu funkciju vlasti i moći. „Vršiti vlast među braćom znači služiti im po primjeru onoga koji 'život svoj dade [...] za mnoge' (Mk 10,45) kako bi i oni mogli položiti vlastite živote.“¹⁹

U sljedećim analizama distorziju moći nećemo istraživati na teološkoj razini, već na razini psiholoških dinamika. Primjeri pokazuju kako se u odgojnom sustavu Crkve mogu naći osobe – određeni tipovi ličnosti, koji se mogu „ugniježditi“ u formacijskom korpusu, proći kroz formacijske etape kao kroz „galeriju“, vidjeti puno toga lijepog, korisnog, biti oduševljeni i zaljubiti se u ideale i vrijednosti, ali ne integrirati vlastitu ličnost u skladu s predloženim i izabranim vrijednostima ili idealima. U psihološkoj analizi koja slijedi pokušat ćemo dati tumačenje zašto dolazi do spomenute diskrepancije koja se sve češće uviđa i poput anomalije „prekriva“ lice Crkve i njezinih službenika koji su pozvani na svetost, ističući njezinu dru-

¹⁷ Teocentrično samonadilaženje sastoji se u nadilaženju vlastitog „ja“ kako bi se uspostavio odnos s Bogom i predalo Božjoj volji.

¹⁸ Usp.: HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA (ur.), *Katekizam Katoličke Crkve* (Zagreb: Glas Koncila, 1994.), br. 874., (dalje: KKC).

¹⁹ KONGREGACIJA ZA USTANOVE POSVEĆENOG ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOG ŽIVOTA, *Služenje autoriteta i posluh. Faciem tuam, Domine, requiram* (Zagreb: HKVRP, 2008.), 28.

gu stranu kao da je jedina, a to je grešnost i ljudska sklonost imanentnom.²⁰

2.2. Psihološka krhkost i hijerarhijska moć

U ovom dijelu obradit ćemo psihološke dinamike koje mogu biti pokazatelji kako određeni tip ličnosti može iskoristiti moć za egocentrične porive. Nije svaka psihološka slabost, nesigurnost, neuravnoteženost pokazatelj da će kandidat u formaciji ili prezbiter, ako dođe na vodeće mjesto, zlorabiti moć. Psihološke nezrelosti na afektivnom i seksualnom području, ako se radi s osobama, mogu biti nadvladane, integrirane. Afektivne slabosti su *mjesta rasta*, bolne točke psihološkog funkcioniranja preko kojih netko može dosegnuti veći stupanj zrelosti. U duhovnom smislu korist je kada se psihološka borba preobrazi u duhovni boj, a to je ujedno i cilj psihološko-duhovnog praćenja i sazrijevanja, koje se manifestira u postupnom moralnom napredovanju i autentičnosti.

Postoje određeni tipovi ličnosti kod kojih su uočljivi psihološki nedostaci: fragilan ego, nestabilna mentalna struktura, nejasna slika identiteta, uključujući i spolni identitet, negativna slika o sebi, neuravnotežen afektivni svijet, oskudni interpersonalni odnosi, manjak empatije, strah od egzistencijalnih izazova, duboko ukorijenjena nesigurnost u vlastitu vrijednost i postojanje. S druge strane, takve osobe mogu percipirati duhovni stalež kao poziv koji priskrbljuje „svetu moć“. Ta moć može biti izvor afirmacije, uspjeha, prestiža, osjećaja posebnosti, grandioznosti, u nekim slučajevima svemoći, vlasti, dominacije i posjedovanja.²¹

Kod onih osoba koje svjesno ili nesvjesno bježe iz „psihološke praznine“ u „obećavajuću zemlju“ ideala i vrijednosti može se javiti magijska fantazija kako duhovni stalež može prekriti ili anulirati osjećaj inferiornosti i izolacije. Budući da dolazi do dihotomije, podjele tjelesnog i duhovnog, aktiviraju se određeni mehanizmi negacije i potiskivanja naravne dinamike te se ne postavlja pitanje, niti se ulazi u eksploraciju, a što s odreknućem koje poziv sa sobom nužno nosi. Čega sam se odrekao/la zbog Krista? Kako živim to odreknuće? Jesam li izabrao/la slijediti Krista, ili je nastupio spontani slijed automatskih radnji? Nije rijetkost da se kandidati/ice iznenade na pitanje kako si napravio/la izbor i što je cijena tvoje-

²⁰ Usp.: O seksualnim anomalijama i patologijama vidi: Giovanni CUCCI – Hans ZOLLNER, *Crkva i pedofilija. Psihološko-pastoralni pristup* (Zagreb: FTI, 2011.); Amadeo CENCINI, *È cambiato qualcosa? La Chiesa dopo gli scandali sessuali* (Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna, 2015.), 19-65.

²¹ Usp.: Amadeo CENCINI, *È cambiato qualcosa?*, 185-190.

ga izbora? Nije mali broj osoba koje nisu prošle proces žalovanja zbog odreknuća, zbog cijene koju celibat/čistoća zahtijeva. Kliničko iskustvo rada s osobama u formaciji pokazuje da značajan broj osoba ne proradi „odreknuće“ od naravnih gratifikacija, posebno na području spolnosti, ili ako proradi, radi se o površnim proradama koje se nisu uspjele konsolidirati u strukturi osobe. Nerijetko se susreće da se u različitim oblicima manifestnih kompenzacija, kao što je pretjerano uživanje u alkoholu, hrani, igricama, kladionicama, radi o latentnoj formi frustracije zbog odreknuća.

Kada osoba nije dovoljno afektivno zrela, može kompenzacijski koristiti moć i vlast kako bi prekrila neriješene konflikte, strahove, i duboke nesigurnosti. Postoje formacijske kuće ili biskupije u kojima s vremena na vrijeme „eruptira“ afektivna dimenzija kandidata ili već zaređenog svećenika, redovnika/ice. Potisnuti afektivni svijet, ovisno o sadržaju, u nesvjesnom dijelu tempirani je „spremnik“ koji se u stresnim situacijama može pokrenuti poput „vulkana“ – stanje kada psihološki obrambeni mehanizmi više nisu u funkciji te dolazi do pojave simptomatologije, ili drugim riječima, može doći do skandala, sablazni, moralne dekadencije, kriminalnog djela.

Što se događa u situacijama kada intrapersonalna dinamika pojedinca na interpersonalnoj razini uzrokuje patnju, rane, traume? Drugim riječima: kada se interakcija prometne u nezdravi oblik kontrole, manipuliranje i iskorištavanje drugih, odnosno kada umjesto poziva na služenje dođe nadmoć i vladanje drugima. Određeni tipovi ličnosti mogu koristiti vlast za stjecanje moći kao nadmoći, ili kao izričaj vlastite nemoći, ili se danom moći koriste za služenje po uzoru na Krista. U ovom radu analizirat ćemo tipove ličnosti kod kojih najčešće dolazi do izražaja trostruka zlorporaba povjerene službe: iskorištavanja vlasti da se pokaže nadmoć ili prekrije nemoć, rušenje jasnih granica i narušavanje intimnosti.

3. Dinamike ličnosti

Ličnost možemo definirati kao jednu sveobuhvatnu psihičku strukturu u kojoj su integrirane osobine pojedinca u relativno stabilnu i trajnu organizaciju koja utječe na percepciju, mišljenje, osjećaje, doživljavanje i reagiranje osobe. Ličnost koja obuhvaća emocionalne i kognitivne osobine razvija se u određenoj promjenljivoj okolini koja utječe na formaciju ili deformaciju ličnosti. Ličnost obuhvaća temperament, karakter i moralnu dimenziju. Ovisno o teorijskoj osnovi, psihologijskom pravcu, postoje i različita objašnjenja kakva bi bila ta *neponovljiva cjelina*,

odnosno koje biološke, psihološke, sociološke i kulturološke determinante utječu na razvoj ličnosti.²²

A. Anastasi je proučavala kako biološka, naslijeđena struktura i okolina u kojoj dijete odrasta utječu na formaciju ličnosti. Isključujući polarizaciju genetike i okoline, ističe važnost promatranja oba elementa u kombinaciji da bi se procijenilo „kako“, biološki materijal i sredina recipročno utječu na razvoj osobe,²³ na karakterističnu strukturu koju nazivamo ličnost. Taj segment razvoja možemo promatrati u primarnoj zajednici, a napose je manifestan u sekundarnoj zajednici. Budući da ličnost uključuje svjesni i nesvjesni dio, dinamike koje „izviru“ iz nesvjesnog ili nevidljivog dijela „ledenog brijega“ dolaze posebno do izražaja u sekundarnim zajednicama (obitelj, redovnička zajednica ili neka druga).

Kako osoba utječe na svoju okolinu, tako i okolina utječe na osobu. Okolina može biti poticajna za aktualiziranje i artikuliranje potencijala ličnosti ili može biti okidač za aktiviranje *latentnih matrica* psihološke naravi koje, s obzirom na nekompatibilnost s vrijednosnim sustavom, mogu izobličiti samu vrijednost. Ponašanje pojedinca otkriva njegovu ličnost, relacije koje uspostavlja prema drugima, način kako na njih utječe, kako drugi na njega utječu.²⁴ S tim u vezi možemo promatrati korelaciju između ličnosti i moći. Koristi li osoba moć kao služenje ili koristi moć da joj služe? Drugim riječima: Je li osoba moćna zato što služi ili je moćna zato što vlada? Još konkretnije: Je li moćan onaj koji daje ili koji prima? Pitanja ukazuju na kvalitativno različitu motivaciju. Radi se o motivacijskim snagama koje ličnost usmjeravaju prema transcendentnom ili je zatvaraju u antropocentrični imanentizam.

3.1. Normalna i patološka ličnost

Budući da svaka osoba ima pozitivne i negativne osobine ličnosti, mogu se identificirati različiti tipovi ličnosti: introvert ili ekstrovert, dominantno racionalan ili emocionalan, nadalje s obzirom na stabilnost emotivnog dijela ličnost može biti emocionalno stabilna ili emocionalno nestabilna (neurotična), reagirati asertivno, agresivno ili pasivno, biti mo-

²² O različitim teorijskim osnovama i determinantama koje utječu na razvoj ličnosti vidi: Calvin S. HALL – Gardner LINDZEY – John B. CAMPBELL, *Theories of Personality* (New York: John Wiley & Sons, Inc., 1998.).

²³ Usp.: Mark H. BORNSTEIN – Michael E. LAMB (ur.), *Developmental Science: An Advanced Textbook* (New York: Psychology Press, 2010.), 7-8.

²⁴ Usp.: Dražen BEGIĆ, *Psihopatologija*, 129-130.

ralna ili nemoralna.²⁵ Vraćajući se na pitanje korelacije ličnosti i moći, proizlazi da osoba koja koristi moć kako bi iskoristila, manipulirala, posesivno posjedovala, povrijedila, ima karakteristike nemoralne ličnosti. Nemoralnost prepoznata u riječima i djelima ima svoje korijene u dubini srca (usp.: Lk 6,45) koje, unatoč proklamaciji vjere, ukazuje na vjeru koja je mrtva (usp.: Jak 2,26).

Zdravu ili normalnu ličnost možemo opisati kao „idealno stanje potpunog tjelesnog, psihičkog, socijalnog i duhovnog blagostanja“,²⁶ odnosno kao osobu koja uspješno živi osnovnu dijalektiku između „stvarnog ja“ i „idealnog ja“, bez izbjegavanja napetosti koju generira polarizacija kvalitativno različitih motivacijskih snaga (potrebe, emocije, nagoni),²⁷ i (vrijednosti i ideali), i bez aktiviranja nezrelih ili primitivnih obrana. Naprotiv, zdrava ličnost prihvaća napetost i odricanje kao put rasta, a ne doživljava ju kao frustraciju koja može voditi u štetne kompenzacije.²⁸ Prema Freudovoj definiciji zdrava ličnost je sposobna voljeti i raditi.

Kako smo već kazali, crte ličnosti kao stabilni i trajni model percepcije, osjećaja i razmišljanja o sebi i okolini pokazuju se u zdravom ili distorziranom obliku. Ta izobličenaost nije nužno izraz psihopatologije ili poremećaja ličnosti. Negativna percepcija sebe i drugih osoba može proizlaziti iz nezrelosti osobe koja, u nekim slučajevima, proizlazi iz afektivnog nesvjesnog²⁹ koje još nije sposobno za *emotivnu transformaciju*. Emotivnu transformaciju karakterizira sposobnost za redukciju destruktivnih emocija (strah, bijes) te povećanje pozitivnih emocija kao što su ljubav, suosjećanje.³⁰ Ako isključimo prisutnost nezrelosti, kada osoba prema sebi i drugima pokazuje nefleksibilnost, kada je njezina sposobnost

25 Usp.: Miro JAKOVLJEVIĆ – Ivan JAKOVLJEVIĆ, „Poremećaji ličnosti između normalnog i patološkog: transdisciplinarni pristup personologiji iz sedam perspektiva“, *Poremećaji ličnosti: stvarni ljudi, stvarni problemi*, Darko MARČINKO, Miro JAKOVLJEVIĆ, Vlasta RUDAN i suradnici (ur.), (Zagreb: Medicinska naklada, 2015.), 48.

26 Miro JAKOVLJEVIĆ – Ivan JAKOVLJEVIĆ, „Poremećaji ličnosti između normalnog i patološkog“, 48.

27 Usp.: Alessandro LEMBO, „Le emozioni come trasparenza dello Spirito“, *Tredimensioni* 14 (2017.), 188-198.

28 Usp.: Amadeo CENCINI, „Celibato e compensazione“, *Tredimensioni* 8 (2011.), 43-52.

29 Usp.: Luigi M. RULLA, *Antropologija kršćanskog poziva 1* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2001.), (dalje: AKP), 58.

30 Usp.: Duane R. BIDWELL, „Maturing Religious Experience and the Postmodern Self“, *Pastoral Psychology* 49 (2001.) 284.

da voli i radi narušena, pokazuje neprilagođene obrasce ponašanja, kada je vidljivo funkcionalno oštećenje, kada osjeća smetnje koja narušavaju kvalitetu života, govorimo o poremećajima ličnosti.

3.2. *Stil ličnosti versus poremećaj ličnosti*

Radi boljeg razumijevanja zdravih psiholoških i psihopatoloških struktura, u daljnjoj analizi usmjerit ćemo se na razlikovanje između dvaju modela ličnosti: stil ličnosti i poremećaj ličnosti.

Stil ličnosti obuhvaća unutarnju strukturu psihe koju karakterizira određeni način mišljenja, osjećaja, doživljavanja, reagiranja i odnosa s drugima. Svaki čovjek ima jedan određeni stil ličnosti³¹ (npr. narcistički, histrionski, ovisni, izbjegavajući stil ličnosti i dr.). Stil ličnosti podrazumijeva zdrave i prilagodljive obrasce ponašanja. Kada govorimo o stilovima, onda je važno napomenuti da svaka osoba ima više ili manje istaknute karakteristike ili crte jednog stila ličnosti ili kombinaciju, no to ne znači da posjeduje i ekstremne, rigidne, kompulzivne dinamike toga stila, odnosno njegov disfunkcionalni dio.

Suprotno stilu ličnosti, osobe koje imaju poremećaj ličnosti pokazuju rigidne i disfunkcionalne obrasce, imaju narušene interpersonalne odnose jer utječu negativno na druge osobe.³² Kada govorimo o poremećajima ličnosti, na temelju određenih bihevioralnih komponenti *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje (DSM V)* razlikuje poremećaje s kliničkom slikom iz *sklopa A* poremećaja ličnosti: paranoični, shizoidni, shizotipni; *sklopa B* poremećaja: antisocijalni, granični, histrionski, narcistični; *sklopa C* poremećaja ličnosti: izbjegavajući, ovisni, opsesivno-kompulzivni te druge poremećaje ličnosti.³³ Poremećaje ličnosti možemo promatrati i kroz sljedeću podjelu: ekscentrični (sklop A), dramatični (sklop B) i anksiozni (sklop C).³⁴

³¹ Više o stilovima ličnosti vidi: David SHAPIRO, *Stili nevrotici* (Roma: Astrolabio, 1969.); Len SPERRY, *I disturbi di personalità. Dalla diagnosi alla terapia* (Torino: McGraw-Hill, 2004.).

³² Usp.: Len SPERRY, *Psicologia, ministero e comunità. Riconoscere, guarire e prevenire le difficoltà nell'azione pastorale* (Bologna: Edizione Dehoniane Bologna, 2007.), 16-17.

³³ Usp.: AMERIČKA PSIHIJATRIJSKA UDRUGA, *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje DSM-5* (Jastrebarsko: Naklada Slap, 2014.), 649-684 (dalje: DSM V).

³⁴ Usp.: Dražen BEGIĆ, *Psihopatologija*, 133.

3.3. Pandemija narcizma: od sekularnih do crkvenih institucija

Ako analiziramo posljednja tri stoljeća, možemo primijetiti određena *emotivna obilježja* prisutna u jednom ili drugom stoljeću. Drugim riječima, pod kakvim emotivnim bremenom živi ili je živjela određena kultura? Period XIX. i prve polovice XX. stoljeća obilježava *kulturu krivnje*,³⁵ a jednim dijelom i *kulturu straha*. Već u drugoj polovici XX. stoljeća dolazi do ekspanzije grandioznosti, divljenja, egzibicionizma, koji se eksponencijalno nastavlja širiti u kulturi XXI. stoljeća, koju možemo nazvati *kulturom narcizma*.³⁶

Narcistička matrica sve se češće uočava kod osoba koje imaju vlast i moć, i s obzirom na to da kao takve *uspješno* djeluju, *narcisoidna vladavina* određenim promatračima postaje vrlo privlačna, pa čak i poželjan model ponašanja. Činjenica je da je narcisoidnost sve masovnija pojava u društvu,³⁷ a posebno je era narcizma prisutna u zapadnoj kulturi. Prema recentnim istraživanjima „obiteljske vrijednosti i socijalne ideje pokazuju periodičan raspad, što dovodi do generacija mladih koje su površne, egocentrične, orijentirane na materijalna dobra te imaju ograničen kapacitet pažnje [...]. Zapadna kultura, s karakteristikama samoprobitka, individualizma i kompetitivnosti“³⁸ predstavlja plodno tlo za narcistički poremećaj ličnosti. Narcistična ličnost posebno je primjetna kod određenih profesija

³⁵ Usp.: Dragan PAVELIĆ, „Narcistična obilježja današnje kulture. Psihodinamska i sociodinamska obilježja u suvremenoj kulturi“, *Narcistični poremećaj ličnosti i njegova dijagnostička opravdanost – doprinos međunarodnoj raspravi*, Darko MARČINKO – Vlasta RUDAN (ur.), (Zagreb: Medicinska naklada, 2013.), 110.

³⁶ Prevalencija poremećaja ličnosti u općoj populaciji iznosi od 10 do 13%, a prevalencije pojedinih tipova poremećaja ličnosti u općoj populaciji iznose: paranoidni poremećaj ličnosti 0,5-2,5%; shizotipni 3%; antisocijalni 3% kod muškaraca a kod žena 1%; granični poremećaj 2%; histrionski poremećaj ličnosti 2-3%; narcistični poremećaj ličnosti 2-16%; izbjegavajući poremećaj ličnosti 0,5-1%; opsesivno-kompulzivni poremećaj ličnosti 1%; Darko MARČINKO, „Postavljanje dijagnoze, nova klasifikacija (DSM-5), evolucijsko objašnjenje, prognostički faktori i terapija poremećaja ličnosti“, *Poremećaji ličnosti: stvarni ljudi, stvarni problemi*, Darko MARČINKO – Miro JAKOVLJEVIĆ – Vlasta RUDAN i suradnici (ur.), (Zagreb: Medicinska naklada, 2015.), 1.

³⁷ Usp.: Babu SEBASTIAN, *From Restoration of the Self to the Recovery of Human Mystery. An Interdisciplinary Study on the Transformation of Narcissism in Psychotherapy: Psychoanalytic Self Psychology and a Model Based on Christian Anthropology in Dialogue* (Bangalore: Claretian Publications, 2014.), 455-457.

³⁸ Doris ČURŽIK – Nenad JAKŠIĆ, „Patološki narcizam i narcistični poremećaj ličnosti – pregled suvremenih spoznaja“, *Klinička psihologija* 5 (2012.), 30.

kao što su pravo, medicina, svijet zabave, sport, politika.³⁹ Živjeti u *pan-demiji* narcizma,⁴⁰ podrazumijeva i značajan broj oboljelih kako u društvu, tako i u crkvenim institucijama.⁴¹ Samo onaj koji ima uravnotežen psihološki i duhovni život, imun je na utjecaje narcističkih strujanja. U prosincu 2014. godine papa Franjo održao je govor Rimskoj kuriji u kojem je, između ostalog, dijagnosticirao petnaest bolesti Rimske kurije ukazujući pritom na potrebu obnove i liječenja. Papa Franjo ubraja i dvije bolesti koje ukazuju na narcizam,⁴² koji napose otkriva patologija moći.

3.4. Narcistička ličnost u odgojnom sustavu

Prema određenim istraživanjima osobe koje imaju narcističke crte ličnosti privlači ministerijalna služba, posebno kada se radi o eksponiranom djelovanju, a napose o liderskoj poziciji. Primjetan je porast narcisoidnih osoba u vjerskim institucijama, biskupijama, župama, muškim i ženskim redovničkim zajednicama, općenito u eklezijalnim strukturama.⁴³ Narcistička ličnost jedna je od šest najčešćih neurotičnih ličnosti koje se vide u duhovnom životu.⁴⁴

³⁹ Usp.: Len SPERRY, *I disturbi di personalità*, 170.

⁴⁰ Usp.: Tonino CANTELMi – Francesca ORLANDO, *Narciso siamo noi* (Milano: Edizioni San Paolo, 2005.), 42-69.

⁴¹ Usp.: Giuseppe CREA, *Patologia e speranza nella vita consacrata* (Bologna: Edizione Dehoniane Bologna, 2012.), 103-111.

⁴² Prva bolest: „osjećati se 'besmrtnima', 'imunima' ili čak 'nezamjenljivima', zanemarujući nužnu i uobičajenu kontrolu. Kurija koja nije samokritična, koja se ne posuvremenjuje, koja se ne nastoji poboljšati, bolesno je tijelo. To je često posljedica patologije moći, 'kompleksa izabranih', narcizma koji s velikom ljubavlju gleda vlastitu sliku i ne vidi sliku Boga utisnutu na licu drugih, osobito najslabijih i najpotrebitijih. Lijek za tu bolest jest milost da se osjetimo grešnicima i kažemo svim srcem: 'Sluge smo beskorisne. Učinili smo što smo morali učiniti' (Lk 17,10)"; Druga bolest: svjetovna dobit, egzibicionizmi uočljivi su kad apostol pretvara svoju službu u vlast, a svoju vlast u robu za stjecanje svjetovne dobiti ili više moći. To je bolest ljudi koji nezahvalno pokušavaju uvećati svoju moć i da bi to postigli, ne prezaju ni od klevetanja, ocrnjivanja i diskreditiranja drugih, čak i u novinama i časopisima. Oni to, naravno, čine samo radi vlastita pokazivanja i dokazivanja da su sposobniji od drugih. I ta bolest nanosi mnogo zla Tijelu jer dovodi ljude do toga da opravdavaju korištenje svakog sredstva za postizanje toga cilja, često u ime pravde i transparentnosti. *Presentazione degli auguri natalizi della Curia Romana*. Discorso del Santo Padre Francesco, 22. 12. 2014. http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/december/documents/papa-francesco_20141222_curia-romana.html

⁴³ Usp.: Len SPERRY, *Psicologia, ministero e comunità*, 28.

⁴⁴ Usp.: Len SPERRY, „Neurotic personalities in religious settings“, *Human Development* 12 (1991.), 21-26.

U jezgri ove ličnosti je krhak identitet, dubok osjećaj nesigurnosti, necjelovitosti, iako ponašanje osobe to ne pokazuje, naprotiv pokazuje sigurnost u sebe, egzibicionizam i ponos. Laički, pogrešan zaključak bi bio da su narcisi visoko samopouzdanе osobe. Osjećaj grandioznosti i potreba za divljenjem glavne su karakteristike, kao i izražena vulnerabilnost koju uzrokuju kritika ili neuspjeh. Zbog osjećaja grandioznosti, koja dolazi do izražaja kod preuveličavanja vlastitih sposobnosti, očekuju da će njihova veličina biti prepoznata i uvažena, kao i da će drugi biti u njihovoj službi te odgovoriti na njihove potrebe. Samopercepcija je iskrivljena te si zbog nerealne slike uzimaju za pravo dominirati drugima. Intrapersonalna limitiranost pokazuje se u oskudnoj i vrlo siromašnoj interpersonalnoj dinamici. No, kako smo već istakli, budući da u dubini svojega bića osjećaju da su uskraćeni, prazni, nesigurni, s tim se nose na način da kompenziraju usmjeravajući se na moć, autoritet koji poprima oblik autoritarizma. Budući da se u uzajamnom djelovanju s drugima mogu razotkriti vlastite nesavršenosti i slabosti, sigurnije je ostati na distanci, izoliran, usamljen ili nastupiti s nadmoćnim stavom kako bi se drugoga održalo u podčinjenom položaju⁴⁵ te na taj način umanjilo strah od drugoga. Zbog nedostatka empatije kad dobiju moć, postavljaju se superiorno, nadmoćno manipuliraju, obmanjuju i kontroliraju druge. No, kontrola u ovom smislu nije radi boljeg funkcioniranja zajednice, institucije; kontrola u ovom slučaju dolazi iz nesigurne dinamike narcističke strukture.

Narcisoidni strah i narcistička povrijeđenost onесposobljavaju osobu da razvija stav poniznosti i služenja drugima, što poziv u svojoj biti i jest: služiti drugima iz ljubavi po uzoru na Krista (usp.: Mt 20,28). Narcisoidne osobe žive u iluziji da trebaju biti služene, a ne da služe. Moć i vlast velik su izazov za te ličnosti, zato što preko iskorištavanja drugih prikrivaju fragilnu sliku o sebi. Osobe s ovim stilom nerijetko su okružene laskavcima, od kojih dobivaju divljenje. Očit primjer osobe koja ima narcističke karakteristike lik je iz parabole koju nam donosi evanđelist Luka u prisposobi o ludom bogatašu (usp.: Lk 12,16-21). Analogijom *nagomilavanja materijalnog* možemo povući paralelu i upitati se: Kako nam ova parabola može poslužiti kao paradigma da razumijemo veliku okupiranost Bogu posvećene osobe, izgledom, modnim detaljima, profinjenom odjećom, luksuznim autom, novim modelom mobitela, isticanjem u zajednici, odbijanjem kritike, izljevima narcističnog bijesa kada biva na neki način umanjen, kada biva dovedena u pitanje njegova/njezina “veličina”?⁴⁶

⁴⁵ Usp.: EG, 94.

⁴⁶ Usp.: EG, 82.

Narcistička struktura ličnosti oblikuje duhovni i molitveni život, kao i religiozne stavove, te možemo govoriti o “narcističkoj duhovnosti”. Bog je percipiran kao onaj koji prepoznaje subjektovu jedinstvenost i posebnost, dok je vjera magijski percipirana. U molitvi vjeruju da će Bog uslišiti ono što traže, stoga je njihova molitva i molitva zahtjeva, dok poziv koji su *dobili* od Boga potvrđuje njihovu posebnost i nadmoć.⁴⁷

Kada govorimo o osobi koja u početnoj ili trajnoj formaciji ima neke crte narcističke ličnosti ili zadovoljava kriterije za dijagnozu narcističnog poremećaja,⁴⁸ onda je važno istaknuti da takve osobe možda odmah neće praviti poteškoće u pastoralu, no s vremenom će doći do poteškoća. Razlog leži u tome, kako smo već naglasili, što one smatraju da ne trebaju služiti, već da trebaju biti služene,⁴⁹ što indicira na protuevandeoski duh i percepciju koja je protivna vrijednostima poziva.

Len Sperry, slijedeći tipologiju psihologa Kets de Verisa (1989.) koji je među liderima i direktorima otkrio tri varijante narcizma, preuzima ovaj model i opisuje narcisoidne dinamike koje po različitu intezitetu mogu biti uočene u crkvenim strukturama. Ovdje ćemo prikazati varijante narcizma koji varira od patološke do zdrave forme.⁵⁰

Reaktivni narcizam odgovara dijagnostičkom opisu poremećaja prikazanom u DSM V., no ove osobe imaju i neke karakteristike drugih poremećaja kao što su paranoidni poremećaj, antisocijalni, sociopatski. Imaju velike fantazije o postignuću, ali zbog neprikladnosti i distorzije realiteta njihovi podvizi su osuđeni na propast. Krivnja zbog neuspjeha

47 Usp.: Len SPERRY, *Priestly Ministry and the Church* (Minnesota: Liturgical press, 2003.), 98-99.

48 Pervazivni obrazac grandioznosti (u mašti ili ponašanju), potrebe za divljenjem i nedostatak empatije, što počinje do rane odrasle dobi i prisutno je u različitim situacijama, a očituje se kao pet (ili više) od sljedećeg: 1. Grandiozni osjećaj vlastite važnosti (npr. preuveličava svoja postignuća i talente, očekuje da je prepoznat/a kao superioran/na bez odgovarajućih postignuća); 2. Zaokupljenost fantazijama neograničenog uspjeha, moći, briljantnosti, ljepote ili idealne ljubavi; 3. Vjeruje u svoju specijalnu jedinstvenost i posebnost te da ga mogu razumjeti samo posebni ljudi visokog statusa ili institucije; 4. Zahtijeva ekscesivno divljenje; 5. Ima osjećaj svojih posebnih prava i ovlaštenja (nerazumna očekivanja posebnog i povlaštenog tretmana ili očekivanje automatske poslušnosti od strane drugih); 6. Eksploatiranje u interpersonalnim odnosima (npr. iskorištavanje drugih za svoje ciljeve); 7. Nema empatije (ne suosjeća s drugima i ne uvažava njihove potrebe i osjećaje); 8. Zaviduje drugima ili vjeruje da drugi zavide njemu/njoj; 9. Pokazuje arogantno, oholo ponašanje ili stavove. Češći je među muškom populacijom. DSM V., 669-670.

49 Usp.: Len SPERRY, *Priestly Ministry and the Church*, 100.

50 Usp.: Len SPERRY, *Psicologia, ministero e comunità*, 31-38.

pripisana je drugima, kao i ponižavanje drugih. Reaktivni tip pokazuje izrazitu okrutnost, paranoidne ideje, grandioznost, egzibicionizam, skloni su dominaciji, utilitarističkom ponašanju i iskorištavanju drugih.

Samoobmanjujući narcizam iako zadovoljava dijagnostičke kriterije prema DSM V., nema paranoidnih elemenata, niti okrutnosti kao reaktivni tip. Teško im je uspostaviti intiman odnos s drugima, a istovremeno očekuju od drugih da im “ponude” strukturu. Više su pristupačni od reaktivnog tipa, tolerantniji su prema drukčijim mišljenjima, manje su eksploatorski usmjereni i mogu biti kolegijalni. Svećenički poziv ovakvim ličnostima je privlačan jer jača i potvrđuje grandiozni self.

U čemu se sastoji obmana ovog tipa narcizma? Poziv od Boga za te je osobe znak da su „izabrani“, što potvrđuje njihovu posebnost i urođenu superiornost u odnosu na druge osobe. Kada propovijedaju i predsjedaju liturgijskim slavljinama, skloni su percipirati religijski kontekst kao mjesto u kojem mogu pokazati svoj „poseban“ poziv. Tako ministerijalno i liturgijsko „služenje“ se, prije svega, održava kako bi se *divilo* i *slavilo* službenika. Zbog distorzije ljubavi prema drugome/Drugome, njihovo je uvjerenje da su drugi, uključujući i Boga, tu da ih vole i da se brinu za njih. U duhovnom smislu deficitarni su jer nemaju svijest o milosti i ne mogu imati osjećaj zahvalnosti. Boga zamišljaju kao *rasipnog oca*, a vjera je za njih magijska. Hvalospjevi, ispit savjesti, oprost i zahvala nemaju značenja u njihovoj nutрини. Kod nekih osoba može biti izražena sklonost mističnom, okultnom. Nije rijetkost da se takve osobe bave egzorcizmom, samoprovani su „karizmatici“, „ozdravitelji“, koji oko sebe okupljaju slabije, ovisničke strukture kojima manipuliraju, imaju tipičan stil gurua, naviještaju i slave sebe, a ne Isusa Krista. Ono što je značajno u tome je da su više usmjereni na samoveličanje nego na autentično mistično iskustvo. Kada molitve nisu uslišane, osjećaju se ranjeni ili odbačeni, te shodno tome zbog osjećaja odbačenosti od Boga mogu napustiti vjeru, otići u ateizam trajni ili privremeni. Prema potrebama drugih su neosjetljivi, posebno prema patnji drugih. U odnosu na reaktivni tip manje su grandiozni i egzibicionisti.

Konstruktivni narcizam: ovaj oblik ne zadovoljava pet kriterija koji su nužni za uspostavu dijagnoze narcističkog poremećaja. Kod ovih osoba nema primitivnih obrana, manje su opterećeni vlastitim mislima i potrebama, odgovorniji su, samouvjereni, prilagodljivi, topliji u susretu s drugima. Ono što dijele s prethodna dva podtipa, jesu ambicioznost, manipulacija i hipersenzibilnost na kritiku. Konstruktivni narcis u principu ne pravi probleme u institucijskim strukturama i pastoralnoj praksi.

3.5. Granična ličnost

Granični poremećaj ličnosti možemo ukratko definirati kao poremećaj koji karakterizira „stabilna nestabilnost“ kako u međuljudskim odnosima, tako i u pitanju identiteta.⁵¹ Ovaj poremećaj je sve više difuzan u crkvenim strukturama i izvor je velikih problema u zajednicama bilo na župnoj, dekanatskoj ili biskupijskoj razini. Kada se radi o malim zajednicama, onda se redovito u njima nađe po jedna osoba koja ima graničnu ličnost, a u većim institucijama i više.

Jedno od glavnih obilježja ove ličnosti je emotivna nestabilnost, koju karakterizira iznenadna impulzivnost,⁵² nagle promjene raspoloženja, sklonost depresivnim i anksioznim stanjima. Često dovode u pitanje vlastiti identitet, ciljeve i vrijednosni sustav, a na interpersonalnoj razini vrednovanje drugih oscilira od idealizacije do ponižavanja. Epizode pretjeranog pozitivnog i negativnog etiketiranja vlastite osobe, kao i drugih, naizmjenične su i često narušavaju odnose u zajednici i unose nemir. Jedna osoba u zajednici dovoljna je da napravi razdor, podjelu, napravi kaos na interpersonalnoj razini. Budući da je jedan od glavnih simptoma kronični osjećaj praznine, koji prate izolacija i odbačenost, nerijetko su u potrazi za „sigurnom bazom“ koja će im ponuditi strukturu.⁵³ Redovničke ustanove koje ističu važnost prihvaćanja i nesebične ljubavi u tom kontekstu mogu biti privlačne, postati sigurna baza te biti na „meti“ graničnih poremećaja.

U tom kontekstu osobe se nalijepe na izvanjsku strukturu (zajednicu) koja im pomaže u funkcioniranju te razviju određenu privrženost. Budući da se emotivni apetiti granične ličnosti povećavaju, postaju sve ekspanzivniji, osoba u zajednici sve više koristi mehanizme *kontrole, manipulacije i iskorištavanja* drugih za svoje ciljeve. Ove dinamike nerijetko uplaše ostale članove zajednice koji se povlače i stvaraju obranu, distancu. Udaljavanje članova od osoba s graničnim poremećajem budi grčeviti strah i mobilizira dinamike koje dovode do neprimjerenih djelovanja koja imaju i nemoralne karakteristike. Ako je osoba s graničnim tipom ličnosti u poziciji vođe, svoj autoritet može zlorabiti kako bi spriječila napuštanje ili čak kaznila osobu koja ju je odbila. Nerijetko u takvim situacijama osobe s graničnim tipom ličnosti postaju akteri fizičkih i seksualnih zlostavljanja.

51 Usp.: Lucio PINKUS, *Psicopatologia della vita religiosa* (Roma: Editrice Rogate, 2010.), 116-117.

52 Usp.: Dražen BEGIĆ, *Psihopatologija*, 359.

53 Usp.: Len SPERRY, *Psicologia, ministero e comunità*, 69-71.

Granična i narcisoidna ličnost najčešće su tipologije ličnosti kod kojih dolazi do rušenja granica u odnosu s drugima. Prema nekim kliničkim podacima klerici koji počine seksualno zlostavljanje najčešće imaju granični ili narcisoidni poremećaj.⁵⁴

3.6. Histrionska ličnost

Kod osoba koje imaju histrionski poremećaj ličnosti prisutan jer pervazivni obrazac pretjerane emocionalnosti i traženje pažnje, izrazita egocentričnost, površna afektivnost, dramatičnost i teatralnost. S jedne strane je histrionski strah od intimnog povezivanja i ulaska u dublji odnos s drugim, s druge strane velika potreba da se bude okružen drugima, kao i da se bude u središtu pažnje.⁵⁵ S obzirom na to da se javlja strah od samoće, takve osobe mogu oko sebe navezivati ljude stvarajući mrežu površnih i utilitarističkih odnosa. U interpersonalnoj dinamici skloni su različitim oblicima egzibicionističkog djelovanja, s tim da su topliji u odnosu na narcističnu ličnost. Jako su osjetljivi na odbacivanje. Kako bi dobili ljubav i pažnju, skloni su manipulativnom i provokativnom ponašanju (seksualno zavođenje), što može imati za posljedicu narušavanje granica intimnosti.⁵⁶ Ako su na poziciji vlasti, istu mogu koristiti kako bi navezali druge na sebe, osigurali prihvaćanje, a pri tome se služe kontrolom i manipulacijom. Ako naiđu na protivnike ili one koji ne odobravaju njihovo djelovanje i ne prihvaćaju ih, mogu reagirati izrazitim bijesom, dramatičnim i teatralnim ispadima. Slično kao i kod narcističkog poremećaja postoji deficit u empatijskom kapacitetu. U dijagnostičkom manualu narcistički, histrionski i granični poremećaj pripadaju istoj skupini (B), a zajedničko im je dramatična emotivna slika, nestabilnost i prevrtljivost, drugim riječima „afektivnost bez granica“.⁵⁷

⁵⁴ Usp.: Len SPERRY, *Psicologia, ministero e comunità*, 78.

⁵⁵ Usp.: Dražen BEGIĆ, *Psihopatologija*, 361.

⁵⁶ Usp.: Usp. Len SPERRY, *I disturbi di personalità*, 147-155; PDM Task Force, *Psychodynamic Diagnostic Manual* (Silver Spring: 2006.), 221-222.

⁵⁷ Papa FRANJO, *Amoris laetitia – Radost ljubavi. Posinodalna apostolska pobudnica o ljubavi u obitelji* (19. III. 2016.), (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2016.), br. 41.

3.7. Posljedice „propusta“ u odgojnom sustavu Crkve

3.7.1. Nedostatak internalizacije evanđeoskih vrijednosti i vrijednosti poziva

Određeni tipovi ličnosti zbog psiholoških i/ili patoloških ograničenja mogu imati poteškoća biti slobodni djelovati u skladu s vrijednostima. Kliničko iskustvo i rad u formaciji pokazuju da mnoge poteškoće s nedosljednim življenjem vrijednosti evanđelja i poziva, sebedarja, odricanja i žrtve, proizlaze, između ostalog, iz fragilnog psihološkog dijela koji nema kapacitet izdržati i živjeti osnovnu dijalektiku imanentnu rastu i razvoju.

Neke osobe izabiru duhovni poziv kako bi prekrile svoje psihološke slabosti (duboki konflikti, traume, nesvjesne potrebe) ili smatraju da će ređenje ili polaganje zavjeta djelovati magijski i anulirati nutarnje patnje. Možemo reći: radi se o bijegu u fantazijski konstruiranu „sigurnu bazu“. Iako osoba na svjesnoj razini izabire ideale i vrijednosti, ipak njezina nesvjesna dinamika protivi se vrijednostima poziva, što se jasno uočava u nekoherentnom i nekonzistentnom djelovanju (dvostruki život, licemjerna ponašanja, dvosmislene poruke). Nerijetko se događa da kod ovih osoba usvajanje vrijednosti ostane na razini identifikacije – usvajanje i prihvaćanje vrijednosti jer su važne za osobu, a ne zbog važnosti po sebi. Budući da je vrijednost prihvaćena jer zadovoljava i povećava sliku o sebi, ne dolazi do internalizacije, pounutrašnjenja vrijednosnog sustava.

3.7.2. Formacijski propusti i „poticanje“ nezrelih i patoloških obrazaca

Formacija kako početna, tako i trajna zbog određenih propusta, površnog i nestručnog pristupa osobi može nesvjesno poticati nezrele i patološke dinamike. To je posebno važno kada govorimo o narcističnim osobama, koje posjeduju velike potencijale. Budući da su ambiciozni, intelektualno jaki, sposobni manipulirati drugima, kako bi postigli cilj, lako mogu obmanuti formacijski tim i predstaviti se kao osobe koje mogu mnogo ponuditi. Nije rijetkost da u tome i uspiju, a onda nadređeni razvijaju velika očekivanja i nade. S tim u vezi mogu im se povjeriti i zadaci, dati povjerenje koje potvrđuje osjećaj posebnosti i superiornosti u odnosu na druge. Formacijski propusti nastanu kada se u procjeni kandidata vrednuje uglavnom intelektualni kapacitet, a ne ulazi se detaljnije u afektivno-sek-

sualnu, odnosno interpersonalnu dinamiku. Za formacijski tim važno je da imaju sposobnost prepoznati kod kandidata sklonost prema ekskluzivnom, osjetljivost i privlačnost prema moći, rivalstvu. Ove dinamike u odgojnom procesu dolaze do izražaja, no pitanje je li odgojitelj spreman ući u proces praćenja kandidata i „zaviriti“ u njegov afektivni svijet. Iskustvo u formacijskom kontekstu pokazuje da određeni simptomi, distorzije, privilegiji, ekskluzivnost, emotivna nestabilnost, interpersonalne ograničenosti, bivaju uočene kako od strane zajednice, tako i od nadređenih. Na žalost, u nekim situacijama određeni simptomi, i to nerijetko psihopatološke naravi, od strane nadređenih se ne žele vidjeti, propuste se, a problemi za skupinju izbijaju netom poslije ređenja, što je sve češće ili nekoliko godina nakon svećeničkog/redovničkog života.

Zaključak

Isključivi pristupi u formaciji koji se udaljavaju od interdisciplinarnе antropologije mogu imati ozbiljne reperkusije na rast i razvoj ličnosti na psihološkoj i duhovnoj razini. Okolnosti u kojima mladi rastu i razvijaju se u vremenu postmoderne ukazuju na prisutnost afektivnosti i moći bez granica, koja čak dovodi u pitanje moralnost određenih čina. Svi ti čimbenici utječu na razvoj psihološke strukture, na percepciju i življenje vrijednosti. Određeni tipovi ličnosti zbog nezrelosti ili poremećene psihološke konfiguracije skloniji su iskorištavati moć i vlast koju su dobili snagom službe. Umjesto da budu promicatelji služenja, oni očekuju od drugih da im služe. Ova distorzirana dinamika posebno je znakovita kod narcističnih ličnosti.

Kultura narcizma utječe i na oblikovanje ličnosti mladih kandidata, a statistički podaci pokazuju da je u formacijskim kućama porast narcističnih i graničnih ličnosti, stoga se izboru kandidata treba ozbiljno pristupati. Kako bi se prevenirao ulazak osoba koje nisu prikladne za formaciju, zahtjev za psihološkom procjenom, praćenjem osoba na putu sazrijevanja postavlja se sve više kao imperativ, a ne samo kao opcija ili visoka preporuka. Pravi odgoj je uvijek preventivne naravi.

U zaključku ovog istraživačkog rada važno je ukazati na to kako tipovi ličnosti (narcistični, granični, histrionski) mogu živjeti redovnički/svećenički oblik života, ali zaključni naglasak je na tome da spomenuti tipovi ličnosti, njihova psihološka intrapersonalna i interpersonalna dinamika, mogu predstavljati poteškoću te ozbiljno ograničavati, a u nekim slučajevima i blokirati proces internalizacije, odnosno pounutrašnjevanja vrijednosti i ideala duhovnog poziva.

Koristeći se DSM-om V. u ovom su radu obrađeni tipovi iz *sklopa B*, budući da zbog psiholoških konfiguracija vrlo lako mogu zlorabiti moć i izobličiti njezin konačni cilj koji se sastoji u služenju drugima. Ovim su radom otvorena vrata za daljnja istraživanja ostalih sklopova (A i C) te njihovih manifestacija u odgojnom sustavu Crkve. Kako bi se uz teorijsko istraživanje mogao nastaviti i produbiti proces pedagoške preobrazbe u odgojnom sustavu Crkve, nužna su daljnja eksperimentalna istraživanja, napose u hrvatskom formacijskom korpusu.

PERSONALITY TYPES AND POWER DISTORTION IN THE CHURCH'S EDUCATIONAL SYSTEM

Summary

This article deals with analysis of personality types in the Church's formation system, which, given their psychological structure, maturity or pathology, may use evangelical power as a service or in a distorted form – exploiting others for their own gratifications or self-interest. The aim is, by analyzing healthy and pathological personality dynamics – narcissistic, histrionic and borderline – to identify blind spots in the formation process in order to diagnose in a timely manner and treat people who have serious difficulties, as a result of which they may cause psychological or spiritual pain to others. Special emphasis is placed on the analysis of the widespread culture of narcissism, which is growing exponentially in both secular and ecclesial contexts. The paper is divided into three thematic units which are developed in several sub-units. The first part points to the need for pedagogical renewal and analyzes the factors that may cause the formation or deformation of the personality. The second part deals with the theological-biblical concept of service and power in the New Testament with a psychological interpretation of the desire for power. The third part deals with healthy and pathological personality typologies that are present in the formation system, and points to gaps in formation that may result in pathological and/or immature dynamics.

Key words: *power, service, personality, personality disorders, narcissism.*

Translation: Darko Tomašević and Kevin Sullivan